

Θησαυροί από τους βυθούς του χρόνου

Τα σημαντικά ευρήματα των προϊστορικών ναυαγίων Δοκού και Ιρίων

Του **Γιάννη Βήχου**

Γ.Γ. του Ινστιτούτου Εναλίων
Αρχαιολογικών Ερευνών*

1962: βυθός Ακρωτηρίου Ιρίων, 15 χλμ. ανατολικά της Ασίνης, Αργολικός Κόλπος. Ο Νίκος Τσούχλος εντοπίζει, ψαρεύοντας στην περιοχή, ένα μεγάλο πιθάρι και μερικά μισοθαμμένα στην άμμο αγγεία. Τριάντα χρόνια αργότερα θα αποδειχθεί ότι ο βυθός έκρυβε το φορτίο ενός κυπρομικηναϊκού πλοίου που ναυάγησε περί το 1200 π.Χ.– η πλέον απτή, μέχρι σήμερα, μαρτυρία της στενής επικοινωνίας Κύπρου και Αργολίδας κατά την εποχή του Τρωικού Πολέμου.

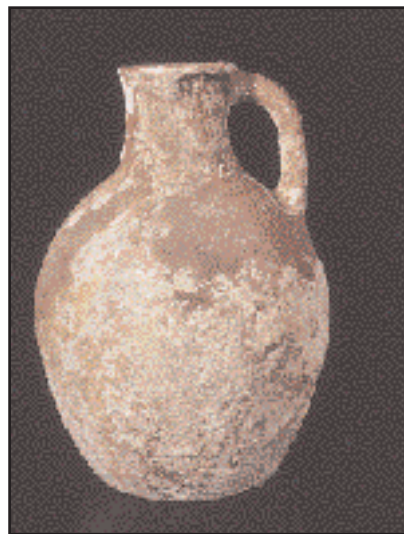
1975: βυθός όρμου Σκίντου, ακρωτήριο Μύτη Κομμένη, ΒΔ άκρο νήσου Δοκού, Αργοσαρωνικός. Ο Αμερικανός ερευνητής δύτες Peter Throckmorton εντοπίζει μεγάλη συγκεντρωση κεραμεικής, προϊστορικής εμφάνισης, κάτι που επιβεβαιώνει ο αρχαιολόγος Γιώργος Παπαθανασόπουλος που επισκέπτεται άμεσα το χώρο. Δύο προκαταρκτικές έρευνες, το 1975 και το 1977, και η συστηματική ανασκαφή από το 1989 έως το 1992 αναδεικνύουν το μεγαλύτερο «κλειστό σύνολο» Πρωτοελλαδικής II κεραμεικής, που πιθανότατα αποτελεί το φορτίο του αρχαιότερου γνωστού μέχρι σήμερα ναυαγίου στον κόσμο (2200 π.Χ. περίπου).

Ανάμεσα στις δύο ανακαλύψεις ο P. Throckmorton και ο N. Τσούχλος συνεργάζονται στενά στο Πελαγονήσι στις Β. Σποράδες. Εκεί το 1970, με τη διεύθυνση του νέου τότε επιμελητή αρχαιοτήτων Χαράλαμπου Κριτζά, ξεκινά η πρώτη υποβρύχια ανασκαφή ναυαγίου στην Ελλάδα σε ένα βυζαντινό ναυάγιο του 11ου αιώνα. Καρπός αυτής της έρευνας είναι η ίδρυση το 1973 του Ινστιτούτου Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών (Ι.Ε.Ν.Α.Ε.). Μια απόφαση-σταθμός για την ανάπτυξη της υποβρύχιας αρχαιολογίας στην Ελλάδα.

Η εποχή των συστηματικών ερευνών με εξειδικευμένο προσωπικό και σύγχρονα μέσα ξεκινά το 1989 με την ανασκαφή στο ναυάγιο του Δοκού². Στα 4 χρόνια που ακολουθούν περισσότεροι από 100 αρχαιολόγοι, τεχνικοί και δύτες, μέλη της ερευνητικής ομάδας του Ι.Ε.Ν.Α.Ε. υπό τη διεύθυνση του Γ. Παπαθανασόπουλου ανελκύουν χιλιάδες αγγεία ή τμήματά τους, μυλόλιθους και τριπηρές καθώς και δύο λίθινες άγκυρες. Όλα τα ευρήματα μεταφέρονται για συντήρηση και φύλαξη στο πλησιέστερο κρατικό μουσείο, στο Μουσείο Σπετσών. Χιλιάδες ευρήματα μεταφέρονται με πλωτά μέσα από το χώρο της ανασκαφής στο μουσείο. Τα χαρακτηριστικά και οι διαστάσεις κάθε ευρήματος καταγράφονται πριν αρχίσει η διαδικασία αφαλάτωσης και καθαρισμού τους. Ο φιλόξενος χώρος του Μουσείου Σπετσών αλλά κυρίως η αφοσίωση και η υποστήριξη του προσωπικού

Η παραμονή των ευρημάτων του ναυαγίου του Δοκού επί 4.200 χρόνια μέσα στη θάλασσα, επέβαλε τη μεταφορά τους, για συντήρηση και φύλαξη, στον πλησιέστερο καταλληλότερο χώρο: στο Κρατικό Μουσείο Σπετσών. Εκεί οργανώθηκε και εξοπλήστηκε σύγχρονο εργαστήριο αφαλάτωσης και συντήρησης, κατά τη σταδιακή ανέλυσή τους από το βυθό (φωτ.: Ι.Ε.Ν.Α.Ε).

Ενας από τους τρεις κυπριακούς πιθάρους που βρέθηκαν στο ναυάγιο του Ακρωτηρίου Ιρίων (φωτ.: Ι.Ε.Ν.Α.Ε).

του –η Νέλλα Σκαντζού, η Αγγελική Γκρίτσα, ο Μανώλης Λούζης και ο Κώστας Ξενικάκης– συνέβαλαν αποφασιστικά στην επιτυχία. Τα περίπου 15.000 ευρήματα έχουν αφαλατωθεί, σχεδόν όλα καθαριστεί, και ένα μεγάλο μέρος τους συντηρηθεί, αποκατασταθεί και μελετηθεί. Το φορτίο του Δοκού, το πολυπληθέστερο κλειστό σύνολο Πρωτοελλαδικής κεραμεικής που έχει ποτέ ανασκαφεί και καταγραφεί, μαζί με τα λίθινα εργαλεία, τις δυο άγκυρες και τα άλλα ευρήματα από τον ίδιο χώρο, προσφέρει ανεκτίμητες πληροφορίες για τον πολιτισμό και τους θαλάσσιους δρόμους της εποχής.

Στους ίδιους χώρους του Μουσείου Σπετσών συντηρήθηκαν και φυλάσσονται τα ευρήματα από το φορτίο του δεύτερου προϊστορικού ναυαγίου που ερευνήθηκε συστηματικά επίσης από το Ι.Ε.Ν.Α.Ε.: του κυπρομικηναϊκού ναυαγίου του Ακρωτηρίου Ιρίων³. Η συστηματική του έρευνα ξεκίνησε το 1991 υπό τη διεύθυνση του αρχαιολόγου Χαράλαμπου Πέννα. Η ομάδα του Ινστιτούτου, από το

Η λίθινη άγκυρα που ανελκυστηκε από το ναυάγιο Ιρίων και που πιθανότατα ανήκε στο κυπρομικηναϊκό πλοίο (φωτ.: Ι.Ε.Ν.Α.Ε).

1991 έως το 1994, ανάσκαψε το χώρο του ναυαγίου και ανέλκυσε το φορτίο του πλοίου, αποτελούμενο από αγγεία μεταφοράς και χρηστικά. Ο επικ. καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας Γιάννης Λώλος αναγνώρισε τρεις ομάδες αγγείων διαφορετικών προελεύσεων: κυπριακή, κρητική και ελλαδική/μικηναϊκή. Όλα τα αγγεία χρονολογούνται με ακρίβεια στην ΥΕ IIIB2 φάση, δηλ. γύρω στο 1200 π.Χ. Το φορτίο αποτελεί απτή μαρτυρία για το εμπόριο και τις στενές σχέσεις της Κύπρου με την Αργολίδα και γενικότερα με τη Μικηναϊκή Ελλάδα, προς τα τέλη της Υστερης Χαλκοκρατίας. Είναι η περίοδος της καταστροφής των Μικηναϊκών ανακτόρων στην ηπειρωτική Ελλάδα, του ρεύματος προσφύγων από το Αιγαίο στην Αν. Μεσόγειο και της εγκαθίδρυσής τους στην Κύπρο και κατά μήκος της συροπαλαιστινιακής ακτής.

Όλες τις πτυχές της σημασίας του ναυαγίου Ακρωτηρίου Ιρίων για το εμπόριο και τις θαλάσσιες εμπορικές οδούς στη Μεσόγειο στα τέλη του

13ου π.Χ. αιώνα, θα επιχειρήσουν να καταγράψουν 50 ειδικοί γι' αυτή την περίοδο αρχαιολόγοι από την Ελλάδα και το εξωτερικό, σε επιστημονική ημερίδα με θέμα «Το ναυάγιο του Ακρωτηρίου Ιρίων: Διασυνδέσεις στη Μεσόγειο περί το 1200 π.Χ.» τον Σεπτέμβριο στις Σπέτσες, στη συνεδριακή αίθουσα του ξενοδοχειακού συγκροτήματος «Νησιά», στο πλαίσιο ενός προγράμματος που επιχορηγείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και περιλαμβάνει επίσης τη συνολική δημοσίευση της ανασκαφής και κυρίως την έκθεση του φορτίου του ναυαγίου στο Μουσείο Σπετσών σε συνεργασία με τη 2η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων⁴. Η έκθεση αφορά την παρουσίαση του συνόλου των ευρημάτων από το ναυάγιο. Η σύνθεση παρέχει τη δυνατότητα να ακολουθήσει κανείς την πορεία του σκάφους στο θαλάσσιο χώρο της Αν. Μεσογείου με τρία τουλάχιστον λιμάνια προσέγγισης, στην Κύπρο, την Κρήτη και την Αργολίδα.

Τα εκθέματα θα παρουσιάζονται με τρόπο που επιδιώκει να θέσει τον επισκέπτη στη νοητή αυτή πορεία στον ευρύτερο Αιγαϊακό χώρο. Μεταγκαίνια της εκθέσεως η χώρα μας θα αποκτήσει την πρώτη μουσειακή συλλογή αρχαίου ναυαγίου και οι Σπέτσες ένα μικρό μουσείο υποβρύχιας αρχαιολογίας, πόλο έλξης πολλών ξένων και Ελλήνων επισκεπτών. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι, σε πολύ μεγαλύτερη βέβαια κλίμακα, το Μουσείο Υποβρύχιας Αρχαιολογίας στην Αλικαρνασός της Μικράς Ασίας (Bodrum) δέχεται κάθε χρόνο εκατοντάδες χιλιάδες επισκέπτες.

Σημειώσεις:

1. Ο δρ Γιάννης Βήχος είναι υποδιευθυντής των ερευνών ναυαγίου Δοκού και Ακρωτηρίου Ιρίων.
2. Κύριοι χορηγοί της έρευνας του Δοκού ήταν το Πολεμικό Ναυτικό, το Υπουργείο Πολιτισμού, το Ίδρυμα Ι. Φ. Κωστοπούλου, ο Γιάννης Λάτσης, η National Geographic Society, η Costamare Shipping Co, η Shell και πολλοί άλλοι.
3. Το μεγαλύτερο μέρος των δαπανών της ανασκαφής του ναυαγίου Ιρίων καλύφθηκε από χορηγία του ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη και τον Ανδρέα Δαυίδ της 3Ε. Το έργο ενίσχυσε το INSTAP, η Κοινωπραξία Υδροπεριγών, η Kodak, καθώς και πολλοί ιδιώτες χορηγοί, μεταξύ των οποίων ο κ. Αδωνίς Κύρου.
4. Το πρόγραμμα κατατέθηκε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1997 με πρωτοβουλία του Σπετσιώτη δημοσιογράφου Κώστα Κέκη και υποστηρίχθηκε από τον Έλληνα Επίτροπο Χρήστο Παπουτσή και την Κατερίνα Δελαπόρτα, τότε εκπρόσωπο του ΥΠΠΟ στη Μόνιμη Αντιπροσωπεία της Ελλάδος στις Βρυξέλλες. Στην έγκρισή του συνέβαλαν αποφασιστικά τα στελέχη της Γεν. Διεύθυνσης Χ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στους χορηγούς του προγράμματος, περιλαμβάνονται το Ίδρυμα Σ. Νιάρχου, ο δήμος Σπετσών και το Υπουργείο Πολιτισμού. Ιδιαίτερως ευχαριστούμε τον προϊστάμενο της Διεύθυνσης Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Ισίδωρο Κακούρη και την προϊστάμενη της 2ης ΕΒΑ Καίτη Κаланτζή για την υποστήριξή τους.